

Powstanie styczniowe w twórczości Elizy Orzeszkowej

Wydanie książkowe „Nad Niemnem” Elizy Orzeszkowej miało miejsce w 1888 r., a więc w **25 rocznicę wybuchu powstania styczniowego**. Chociaż program polskich pozytywistów koncentrował się głównie na teraźniejszości i zmianie i poprawie perspektyw na nadchodzące lata, niebagatelne znaczenie miała dla nich **historia**, w której przypominaniu widzieli szansę na zjednoczenie społeczeństwa

W powieści Elizy Orzeszkowej istotne znaczenie ma – właśnie – powstanie styczniowe. Jest ono wciąż obecne w życiu i świadomości bohaterów „Nad Niemnem”.

Można wśród nich wyróżnić **dwa sposoby postrzegania powstania styczniowego**. Dla części z nich (m.in. **Andrzejowej Korczyńskiej, Bohatyrowiczów, Benedykta Korczyńskiego**) powstanie było wydarzeniem o kluczowym znaczeniu, dowodem odwagi i wielkości przodków. Druga grupa, składająca się głównie z ludzi należących do młodszego pokolenia, nie szanuje ofiary poniesionej przez członków poprzedniej generacji. Większość z nich zupełnie nie interesuje się mogiłą powstańców, stawiając przed sobą całkowicie odmienne cele i mając inne aspiracje. Skrajnym przykładem jest **Zygmunt Korczyński** – kosmopolita i człowiek gardzący ojczyzną. Nie tylko nie pielęgnuje on pamięci o ojcu Andrzeju, który poległ w czasie powstania, lecz także niepochlebnie wypowiada się o nim, określając go mianem „szkodliwego szaleńca”.

Historię powstania styczniowego opowiada Orzeszkowej Janek Bohatyrowicz, którego ojciec spoczywa w zbiorowej mogile uczestników zrywu niepodległościowego. Znajdują się w niej szczątki zarówno reprezentantów wyższych warstw społeczeństwa, jak i przedstawicieli chłopstwa i ubogiej szlachty. **Wszyscy zjednoczyli się, aby stawić opór zaborcy**. Chociaż ich poświęcenie nie przyniosło oczekiwanego skutku, a zryw zakończył się bolesną porażką i ciężkimi represjami ze strony Rosji, miejsce ich pochówku stało się dla kolejnych generacji oraz ludzi, którzy przeżyli powstanie, **przestrzenią szczególną** – przypominającą o bohaterstwie i wielkości rodaków oraz o konieczności zjednoczenia się w celu ratowania ojczyzny.

W powieści Elizy Orzeszkowej **stosunek bohaterów do mogiły powstańców odzwierciedla jednocześnie ich nastawienie do ojczyzny**. Bohaterowie tacy jak Różyc, Zygmunt Korczyński czy Darzeczy nie przykładają wagi do przeszłości ani nie przejmują się aktualnymi problemami państwa. Postawa taka uwidacznia się najpełniej – ponownie – w przypadku Zygmunta Korczyńskiego, który jest przekonany, że z powodu przeszłości ojca ma problemy w zabłyśnięciu na salonach.

Po klęsce powstania styczniowego władze rosyjskie wydały zakaz zabraniający Polakom nabywania ziem, a w razie niegospodarności i niemożności utrzymania gruntów rolnych mogli oni odsprzedawać je tylko Rosjanom. Dlatego też **dbalność o swoją ziemię szybko stało się jednym z najważniejszych wyznaczników patriotyzmu**. Oddawanie polskich ziem zaborcom mogło doprowadzić tylko do jednego – ostatecznego przejęcia Polski przez Rosjan. Z tego względu w „Nad Niemnem” szczególnie negatywnie oceniane są postaci, które żyją w oderwaniu od tych realiów, obnoszące się ze swoimi bogactwem i wyjątkowością (Zygmunt, Różyc, Darzeczy). W opozycji do nich znajdują się bohaterowie pamiętający o przeszłości i starający się kontynuować dzieło przodków. Najbardziej wyrazistym przykładem takiego postępowania jest **Janek Bohatyrowicz**. Nie tylko czyni on wszystko, by podtrzymać pamięć

o swoim ojcu, ale także stara się przekazać wyznawane przez siebie wartości innym (np. Justynie Orzelskiej).

„Nad Niemnem” Elizy Orzeszkowej to zdecydowanie dzieło o wymowie patriotycznej. Autorka, chcąc opisać powstanie styczniowe oraz uzmysłwić czytelnikom konieczność zjednoczenia się i poświęcenia się pracy, musiała posługiwać się **językiem ezopowym**, gdyż w przeciwnym wypadku jej dzieło zostałoby odrzucone przez cenzurę.

Właśnie z tego względu pojęcia takie jak: ojczyzna, powstanie, powstańcy, walka zostały zastąpione następującymi odpowiednikami: „ziemia rodzinna”, „pożar”, „dzieci nocy” czy „burza”.